

REPUBLIKA E KOSOVËS
MINISTRIA E DREJTËSISË

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOC
LEGAL AID

VODIČ ZA POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA DISKRIMINACIJE U AGENCIJI ZA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ

german
cooperation
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Implemented by

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

YIHR
YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NISA E TE RINAVE PËR TË OPRJENT E NIBRUT
INICIJATIVA MLADIN ZA LJUDSKA PRAVA

**VODIČ ZA POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA
DISKRIMINACIJE U AGENCIJI ZA BESPLATNU
PRAVNU POMOĆ**

Autor: Bekim Sejdiu, Pravni Stručnjak

Datum objavljivanja: Avgust 2025.

Ovaj dokument je pripremila Inicijativa Mladih za Ljudska Prava Kosova – YIHR KS u saradnji sa Agencijom za Besplatnu Pravnu Pomoć (ABPP), uz podršku Nemačkog saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ), preko Nemačke organizacije za međunarodnu saradnju (GIZ) GmbH. Izneti stavovi su stavovi autora/autora i ne odražavaju nužno stavove GIZ-a ili nemačke vlade.

I.PREDGOVOR.....	5
II.SVRHA VODIČA.....	6
III.ŠTA JE DISKRIMINACIJA?	7
a.Osnova diskriminacije.....	8
b.Oblici diskriminacije.....	8
c.Dozvoljeni oblici različitog tretmana	11
IV.PRAVNI OKVIR ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE U REPUBLICI KOSOVO	11
a.Ustav Republike Kosovo.....	11
b.Zakon br. 05/L-21 o zaštiti od diskriminacije.....	12
V.ZAKONSKI POSTUPCI I LEKOVI ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE U REPUBLICI KOSOVO	13
a.Upravni postupak	14
b.Prekršajni postupak.....	14
c.Sudski postupci	15
d.Postupci u instituciji Zaštitnika Građana	16
VI.„TEST DISKRIMINACIJE“ PREMA EVROPSKOM SUDU ZA LJUDSKA PRAVA	18
<u>Kriterijum 1</u> – Razlika u tretmanu	18
<u>Kriterijum 2</u> – Objektivno i razumno opravdanje, <u>Kriterijum 3</u> – Legitimni cilj i <u>Kriterijum 4</u> – Srazmernost	19
VII.VODIČ ZA POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA DISKRIMINACIJE U AGENCIJI ZA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ.....	21
a.Početne informacije koje treba prikupiti tokom intervjua.....	22
b.Upitnik i primena „testa diskriminacije“	22

c.Prikupljanje dokaza i utvrđivanje činjenica	24
d.Greške koje treba izbegavati.....	25
e.Registracija slučaja.....	26
f.Pristup ranjivim grupama	26
g. Parametri tokom obrade slučajeva	27

VIII.PRILOZI 29

a.Međunarodni instrumenti za ljudska prava koji se direktno primenjuju u Republici Kosovo.....	29
b.Spisak institucija sa ključnom ulogom u zaštiti od diskriminacije	29

I. PREDGOVOR

Republika Kosovo ima konsolidovani pravni okvir za garantovanje jednakosti pred zakonom i zaštitu od diskriminacije. Ovo pravo je garantovano Ustavom Republike Kosovo, odnosno članovima 3, 7 i 24, kao i brojnim organskim zakonima.

Na pravnom nivou je 2015. godine usvojen takozvani „Pravni paket za ljudska prava“, koji se sastoji od: Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije (u daljem tekstu: Zakona o zaštiti od diskriminacije), Zakona o ravnopravnosti polova i Zakona o ombudsmanu. U tom kontekstu treba napomenuti da je Vlada Republike Kosovo započela proces dopune i izmene Zakona o zaštiti od diskriminacije, kako bi ga prilagodila evoluciji evropskih standarda u ovoj oblasti.

Pored zakona iz „Pravnog paketa o ljudskim pravima“ iz 2015. godine, pravo na jednakost pred zakonom i zaštitu od diskriminacije je uključeno u skoro svaki organski zakon pravnog poretka Republike Kosovo.

Praktična primena ustavnih i zakonskih odredbi o jednakosti pred zakonom i nediskriminaciji i dalje ostaje među glavnim izazovima za institucionalnu zaštitu ljudskih prava u Republici Kosovo.

Zakon br. 04/L-17 o besplatnoj pravnoj pomoći (u daljem tekstu: Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći), dopunjen Zakonom br. 08/L-035 o izmenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, pripisan Agenciji za besplatnu pravnu pomoć (u daljem tekstu: ABPP) fundamentalnu ulogu u pravnoj zaštiti prava najranjivijih kategorija i najmarginalizovanijih segmenata društva. Shodno tome, ABPP takođe ima centralnu ulogu u pružanju pravne pomoći radi zaštite od diskriminacije i garantovanja jednakosti pred zakonom za lica koja ispunjavaju zakonske kriterijume za korišćenje besplatne pravne pomoći.

U ovom kontekstu treba napomenuti da član 10/A Zakona br. 08/L-035 o izmenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći obavezuje Agenciju za besplatnu pravnu pomoć ABPP da pruži besplatnu pravnu pomoć licima koja tvrde da su bila diskriminisana

Ovaj Vodič za postupanje u slučajevima diskriminacije (u daljem tekstu: Vodič) sastavila je centralna kancelarija ABPP, uz podršku organizacije Youth Initiative for Human Rights Kosovo – YIHR KS, u skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći i drugim relevantnim normativnim aktima. Vodič je namenjen svim pružiocima besplatne pravne pomoći u skladu sa članom 26. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, što uključuje: regionalne kancelarije, mobilne kancelarije za besplatnu pravnu pomoć, advokate (uključene u pružanje besplatne pravne pomoći); nevladine organizacije u slučajevima kada stupaju u partnerstvo sa ABPP. Vodič se zasniva na pravnim standardima i najboljim praksama zaštite od diskriminacije, posebno uzimajući u obzir sudsku praksu Ustavnog suda Kosova i Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP). U tom smislu, treba napomenuti da član 53. Ustava obavezuje sudove i sve druge institucije u Republici Kosovo da tumače ljudska prava i osnovne slobode zagarantovane Ustavom u skladu sa sudskom praksom ESLJP. Stoga, Vodič naglašava pristupe i tumačenja ESLJP-a u vezi sa diskriminacijom.

II. SVRHA VODIČA

Svrha ovog Vodiča je uspostavljanje jedinstvene profesionalne prakse za postupanje u slučajevima diskriminacije od strane ABPP. Stoga, Vodič služi kao praktični stručni vodič za sve pružaoce besplatne pravne pomoći (gore pomenute), prilikom rešavanja zahteva građana za pravnu pomoć za zaštitu od diskriminacije. Vodič povezuje tri glavna aspekta zaštite od diskriminacije: konceptualna teorijska objašnjenja (definicija diskriminacije, osnovi i oblici diskriminacije); analizu zakonodavnog okvira za zaštitu od diskriminacije u Republici Kosovo (relevantni članovi Ustava i zakona); i praktični aspekt (sudska praksa, „Strazburški test“ za identifikaciju diskriminacije i orijentaciona pitanja za stranke).

Da bi ga učinili korisnijim za praktičnu upotrebu, u određenim delovima ili pitanjima Vodič daje dodatna pojašnjenja i reference na slučajeve iz sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava u fusnotama.

Nakon završetka neophodne obuke o korišćenju ovog Vodiča, očekuje se da će pružaoci besplatne pravne pomoći ABPP biti profesionalno spremni da: identifikuju sastavne elemente diskriminacije; procene pravni osnov zahteva podnosioca žalbe i identifikuju proceduralne korake za ostvarivanje prava podnosioca žalbe.

III. ŠTA JE DISKRIMINACIJA?

U opštem pravnom smislu, diskriminacija je različit tretman osoba u analognim ili uporedno sličnim situacijama na bilo kojoj identifikovanoj osnovi. Isti tretman osoba koje se nalaze u različitim položajima (okolnostima) takođe se smatra diskriminacijom.¹

Takva definicija diskriminacije proizilazi iz glavnih međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima, kao i iz zakonodavstva Republike Kosovo. Tako, Zakon o zaštiti od diskriminacije, u članu 3 stav 2, predviđa da *„Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničenje ili davanje prednostipo po bilo kom osnovu definisanom u članu (1) ovog zakona koja ima za cilj ili efekat poništavanje ili narušavanje priznavanja, uživanja ili vršenja, ravnopravno sa drugima, osnovnih prava i sloboda priznatih Ustavom i drugim zakonima koji se primenjuju u Republici Kosovo“*.

U sudskim postupcima, pravo na zaštitu od diskriminacije se obično pokreće zajedno sa drugim pravom (tzv. „osnovno pravo“), kao što je, na primer, pravo na imovinu, pravo na rad i obavljanje profesije, pravo na privatnost, sloboda izražavanja, sloboda veroispovesti, izbor na prava itd. Međutim, ESLJP je zauzeo stav da se povreda prava na nediskriminaciju može tretirati nezavisno od zahteva za povredu bilo kog drugog osnovnog prava za koje se tvrdi da je došlo kao rezultat diskriminacije. Stoga, sud može utvrditi da je došlo do diskriminacije bez obzira na to da li je utvrđeno kršenje bilo kog drugog osnovnog prava ili ne.²

1 Na primer, jedna osoba paraplegičar i tetraplegičar nije u istim okolnostima kao druga osoba, u pogledu mogućnosti pristupa i kretanja u javnim objektima i prostorima (škola, bolnica, bioskop, tržni centar itd.).

2 Videti, između ostalog, slučajeve Evropskog suda za ljudska prava: *Belgian Linguist*; *Sum-*

S druge strane, zaštita od diskriminacije je suštinski povezana sa pravom na jednakost pred zakonom. Međutim, da bi se smatralo diskriminacijom, kršenje jednakosti pred zakonom mora biti zasnovano na prepoznatljivom osnovu (na primer: pol, boja kože, društveni status, etnička pripadnost itd.). To znači da, konceptualno, jednakost pred zakonom može biti prekršena kao pravo samo po sebi čak i ako to ne predstavlja diskriminaciju (jer nije zasnovana ni na jednom prepoznatljivom osnovu).

a. Osnova diskriminacije

Neke zemlje u svom zakonodavstvu ograničavaju osnove na osnovu kojih dolazi do diskriminacije (tzv. „zaštićene osnove“), navodeći taksativno i iscrpno nabroja. U međuvremenu, veliki broj zemalja i međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima, iako taksativno navode osnove na kojima se diskriminacija najčešće javlja, to ne čine na iscrpnoj (restriktivnoj) listi, ostavljajući otvorenu mogućnost dodavanja novih osnova u budućnosti.³

Ovaj pristup prati i Zakon o zaštiti od diskriminacije u Republici Kosovo, koji ne ograničava osnove diskriminacije samo na one koji su iscrpno nabrojani. Kao što je objašnjeno u delu IV.b ovog Vodiča, član 1.1 Zakona o zaštiti od diskriminacije sadrži takozvanu „sveobuhvatnu klauzulu“(anglisht “*Catch-all clause*”). Shodno tome, ovaj zakon ne ograničava osnove diskriminacije samo na one koji su iscrpno nabrojani u njemu, već ostavlja otvorenu mogućnost dodavanja bilo kojih drugih osnova na osnovu kojih može doći do diskriminacije.

b. Oblici diskriminacije

Glavni oblici diskriminacije su:

Direktna diskriminacija: postoji kada se prema jednoj osobi postupa manje povoljno nego što se prema drugoj osobi postupa, postupalo je

merfield protiv Nemačke.

³ To se postiže putem takozvane „sveobuhvatne klauzule“ (na engleskom “*Catch-all clause*”), koja glasi: „[...] na bilo kojoj drugoj osnovi“.

ili će se postupati u uporedivoj situaciji;⁴

Indirektna diskriminacija: postoji kada naizgled nepristrasna odredba, kriterijum ili praksa stavlja, je postavila ili će staviti lice u nejednak položaj u poređenju sa drugima;⁵

Uznemiravanje kao diskriminacija: postoji kada neželjeno ponašanje (što uključuje, ali nije ograničeno na, neželjeno ponašanje seksualne i/ili psihološke prirode) ima za cilj ili posledicu kršenje dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja, na priznatim osnovama diskriminacije;

Podsticanje na diskriminaciju: je diskriminacija na poznatim osnovama diskriminacije i uključuje svako podsticanje mržnje kada se to čini namerno;⁶

Uputstvo za diskriminaciju: je svako uputstvo koje daju fizička ili pravna lica, u javnom i privatnom sektoru, čiji je rezultat bio ili može prouzrokovati diskriminaciju;

Viktimizacija: nastaje kada lice doživi nepovoljan tretman ili negativne posledice kao reakciju na žalbu ili izostanak podnošenja žalbe (pokrenutih postupaka) ili radnji usmerenih na sprovođenje principa jednakog tretmana, ili u slučajevima kada takvo lice pruži informacije, dokaze ili pomoć u vezi sa žalbom ili postupkom u slučaju diskriminacije;

Segregacija: javlja se u slučajevima kada se jedna ili više osoba fizički odvoji od drugih i ovo odvajanje se vrši na jednom od priznatih osno-

4 Videti, između ostalog, predmete ESLJP: *Alexandru Enache protiv Rumunije*; *Ėcis protiv Letonije*.

5 Indirektna/posredna diskriminacija se javlja u obliku štetnih efekata koje proizvodi neki čin, meru ili radnju – čak i ako su formulisane neutralnim rečima, mogu imati poseban diskriminatorski efekat na određenu grupu. Dakle, indirektna diskriminacija postoji uprkos činjenici da čin ili radnja javnog organa možda nije usmerena ili posebno usmerena na određenu grupu (videti slučaj ESLJP: *D.H. i drugi protiv Češke Republike*).

6 Videti, između ostalog, predmete ESLJP: *Bajev i drugi protiv Rusije*; *Behar i Gutman protiv Bugarske*.

va diskriminacije;

Diskriminacija na osnovu udruživanja: je usmereno na osobe koje ne pripadaju određenoj grupi, ali su treće strane koje su povezane sa tim grupama;⁷

Nepružanje razumne prilagodbe/smeštaja za osobe sa invaliditetom, u skladu sa njihovim specifičnim potrebama: to je diskriminacija na priznatim osnovama diskriminacije, osim ako ne predstavlja nerazumno opterećenje za lice koje je dužno da je pruži i to nije u suprotnosti sa važećim zakonodavstvom;⁸

Diskriminacija zasnovana na percepciji: postavljanje u cilj ne na osobe koje pripadaju određenoj grupi, već na treća lica za koje se smatra da pripadaju toj grupi;

Višestruka diskriminacija: nastaje kada je diskriminacija zasnovana na bilo kojoj kombinaciji poznatih osnova diskriminacije;

Strukturna diskriminacija: je onaj oblik diskriminacije koji se odnosi na pravila, norme, prakse, obrasce stavova i ponašanja u institucijama i drugim društvenim strukturama, koji svesno ili nesvesno predstavljaju prepreke grupama ili pojedincima da imaju ista prava i mogućnosti kao i drugi i koji doprinose manje povoljnim ishodima za njih u odnosu na druge;

Govor mržnje: smatra se diskriminacijom kada uključuje upotrebu jednog ili više oblika izražavanja – zagovaranje, promociju ili podsticanje ponižavanja/omalovažavanja, mržnje ili vređanja osobe ili grupe ljudi, kao i uznemiravanje, uvredu, negativne stereotipe, obeležavanja/stigmatizaciju ili pretnju, na bilo kom od priznatih osnova diskriminacije i bilo kakvo opravdanje svih gore navedenih oblika.⁹

Oblici teške diskriminacije: Diskriminatorno ponašanje koje je motivisano iz jednog od više razloga ili koje je počinjeno više puta, ili koje

⁷ Vidi predmet ESLJP: *Guberina protiv Hrvatske*.

⁸ Vidi predmet ESLJP: *Glor protiv Švajcarske*; *Enver Sahin protiv Turske*.

⁹ Vidi predmet ESLJP: *Budinova i Chaprazov protiv Bugarske*.

je trajalo duže vreme ili je imalo posebno štetne posledice po žrtvu smatra se teškim oblikom diskriminacije.

c. Dozvoljeni oblici različitog tretmana

Izuzetno od opšte zabrane diskriminacije, razlika u tretmanu je dozvoljena kada teži legitimnom cilju i postoji razuman odnos srazmernosti između upotrebljenih sredstava i cilja koji se želi postići, ili kada su izuzetne situacije regulisane posebnim zakonima.

Ne smatraju se diskriminacijom afirmativne mere koje uključuju akt, radnju, propust sa ciljem poboljšanja statusa verskih, jezičkih ili drugih manjinskih zajednica, ranjivih grupa ili njihovih članova.

IV. PRAVNI OKVIR ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE U REPUBLICI KOSOVO

a. Ustav Republike Kosovo

Ustav daje dvostruki status pravu na jednakost pred zakonom i zaštitu od diskriminacije. Prvo, pravo na jednakost pred zakonom i zabrana diskriminacije sankcionišu se kao osnovni ustavni princip u Poglavlju I Ustava [Osnovne odredbe], odnosno članovima 3 i 7. S druge strane, jednakost pred zakonom i zaštita od diskriminacije zagarantovani su kao individualno ustavno pravo u Poglavlju II [Osnovna prava i slobode], odnosno članom 24.

Ustav takođe garantuje zaštitu od diskriminacije kroz član 22 [Direktna primena međunarodnih sporazuma i instrumenata]. Neki od međunarodnih instrumenata koji se direktno primenjuju u pravnom poretku Republike Kosovo sadrže odredbe koje zabranjuju diskriminaciju.

Budući da je jedno od najosnovnijih individualnih prava zagarantovanih Ustavom, princip zabrane diskriminacije je razrađen i garantovan Zakonom o zaštiti od diskriminacije, Zakonom o ravnopravnosti polova, kao i nizom osnovnih zakona, uključujući Zakon o radu, Zakon

o javnim službenicima, Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju, Zakon o visokom obrazovanju i Zakon o opštem upravnom postupku.

b. Zakon br. 05/L-21 o zaštiti od diskriminacije

Zakon o zaštiti od diskriminacije zauzima centralno mesto, kao *lex specialis*, po pitanjima diskriminacije. Kao takav – pored Ustava – ovaj zakon predstavlja glavni normativni akt na osnovu kojeg se pitanje diskriminacije rešava u upravnim ili sudskim postupcima. Pravna zaštita od diskriminacije koju pruža ovaj zakon dopunjena je posebnim odredbama za zaštitu od diskriminacije sadržanim u nizu drugih zakona, koji regulišu oblasti kao što su obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje, javni službenici itd.

Kao što je navedeno u članu 1, Zakon o zaštiti od diskriminacije uspostavlja opšti normativni okvir za sprečavanje i borbu protiv svih oblika diskriminacije i garantuje pravo na jednakost pred zakonom za sva lica.

U duhu članova 3 i 24 Ustava, Zakon o zaštiti od diskriminacije pruža sveobuhvatne pravne garancije za zaštitu od diskriminacije, uključujući neograničen broj zaštićenih osnova diskriminacije. Na taj način, član 1, stav 1, Zakona o zaštiti od diskriminacije ističe cilj ovog zakona za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije na osnovu nacionalnosti ili pripadnosti nekoj zajednici, socijalnog porekla ili nacionalnog porekla, rase, etničke pripadnosti, boje kože, rođenja, porekla, pola, roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, jezika, državljanstva, verskog uverenja i vere, političke pripadnosti, političkog mišljenja ili drugih mišljenja, društvenog ili ličnog statusa, godina, porodičnog ili bračnog statusa, trudnoće, porođaja, imovinskog stanja, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasleđa ili bilo koje druge osnove, u cilju sprovođenja principa jednakog tretmana.

Ovaj zakon proširuje svoju zaštitu na javni i privatni sektor i pruža sveobuhvatnu definiciju svih oblika diskriminacije (članovi 4 i 5).

Štaviše, ovaj zakon sankcioniše institucionalnu odgovornost za zaštitu

od diskriminacije prema radnjama i propustima državnih institucija, na centralnom i lokalnom nivou (članovi 8 i 11). Zakon definiše konkretne postupke za njegovu primenu, odnosno za zaštitu od diskriminacije (Poglavlje II).

Što se tiče aktivnosti ABPP, član 10/A **Zakona br. 08/L-035 o izmenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći** predviđa da se besplatna pravna pomoć pruža, između ostalog, i licima čija su prava povređena radnjom ili propustom koji predstavlja diskriminaciju, na osnovu odluke nadležnog organa prema važećem zakonu o zaštiti od diskriminacije“. U tom smislu, *Izveštaj o ex-post evaluaciji Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije*, koji je usvojila Vlada Republike Kosovo Odlukom br. 05/159, od datuma 13.09.2023, preporučuje da se izmeni član 10 (A) gore pomenutog Zakona kako bi se besplatna pravna pomoć pružala i bez „Odluke“ nadležnog organa (tačka VIII Izveštaja).

Važeće zakonodavstvo takođe sadrži obavezu sprečavanja diskriminacije pre nego što do nje dođe. Štaviše, diskriminacija može biti izvršena delovanjem ili nedelovanjem državnih organa – dakle i u odsustvu odluke javnog organa. Stoga, ABPP pruža besplatnu pravnu pomoć u bilo kojim okolnostima u kojima podnosilac žalbe iznese razumnu tvrdnju da je diskriminisan i postojanje formalne odluke javnog organa nije preduslov za pružanje tražene pomoći.

V. ZAKONSKI POSTUPCI I LEKOVI ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE U REPUBLICI KOSOVO

Zakonodavstvo Republike Kosovo nudi višestruku zaštitu za osobe koje tvrde da su diskriminisane. To se može postići putem upravnih, prekršajnih ili sudskih postupaka. Preko ovih sredstava oštećeni mogu tražiti zaštitu, sankcije za prekršioce i naknadu štete.

Pored ovih tipičnih pravnih postupaka, koji su predstavljeni u nastavku, treba napomenuti da član 21. Zakona o zaštiti od diskriminaci-

je predviđa da **se slučajevi diskriminacije mogu rešavati i putem medijacije ili pomirenja**, kako je predviđeno važećim zakonodavstvom.

a. Upravni postupak

Zaštita od diskriminacije može se postići putem administrativnih postupaka, koji u mnogim slučajevima predstavljaju prvi korak u rešavanju navodnih povreda bilo kog garantovanog prava.

Sve institucije, bilo na lokalnom ili centralnom nivou, dužne su da sprovedu zakonske propise za zaštitu od diskriminacije. Stoga, svaki put kada se tvrdi da postoji diskriminatorski tretman, prvi korak može biti žalba unutar institucije koja je izazvala prekršaj ili koja je odgovorna za ispravljanje prekršaja, kako na lokalnom nivou (opština), tako i na centralnom nivou (sve centralne institucije, uključujući i nezavisne agencije).

Procesnopravni osnov za pokretanje upravnog postupka za zaštitu od diskriminacije je u Zakonu o opštem upravnom postupku, u vezi sa specifičnim zakonima i podzakonskim aktima koji regulišu različite oblasti (obrazovanje, zdravstvo, javne službe, radni odnosi, invaliditet itd.).

b. Prekršajni postupak

Zakon o zaštiti od diskriminacije, u članu 23, sadrži „Prekršajne odredbe“ kojima se utvrđuju sankcije za fizička i pravna lica koja postupaju suprotno ovom zakonu. Takođe utvrđuje osnove za pokretanje prekršajnog postupka, uključujući izricanje novčanih kazni pojedincima, pravnim licima i javnim institucijama koje sprovedu, podstiču ili podržavaju diskriminatorne aktivnosti i ovlašćuje Zaštitnika građana da zatraži od nadležnih organa pokretanje prekršajnog postupka za diskriminaciju (član 9, stav 2.4).

S druge strane, prema Zakonu br. 05/L-087 o prekršajima, sudovi imaju nadležnost da presuđuju u prekršajnim predmetima, osim u određenim slučajevima o kojima može odlučivati i upravni organ (član 55, stav 1).

Stoga se prekršajni postupak za diskriminaciju može pokrenuti na sudu, ili pred upravnim organima (kao što su različite inspekcije).

c. Sudski postupci

U slučajevima diskriminacije mogu se pokrenuti različiti sudski postupci: tužba za naknadu štete u građanskom postupku, tužba za upravni spor protiv radnji ili propusta upravnih organa koji sadrže elemente diskriminacije, kao i krivični postupci putem podnošenja krivične prijave, ako diskriminacija predstavlja krivično delo „kršenja ravnopravnog statusa građana i stanovnika Republike Kosovo“.

Pre nego što se objasne specifične sudske procedure, važno je istaći stav ESLJP da u slučajevima diskriminacije, osobama koje tvrde da su diskriminisane dovoljno je da argumentuju razliku u tretmanu, a zatim je na državi (državnoj instituciji) da argumentuje da je različit tretman opravdan.¹⁰ Dakle, iako ESLJP generalno sledi opšti pravni princip „*afirmani incumbit probation*“ (teret dokazivanja pada na stranu koja pokreće postupak), u slučajevima diskriminacije ESLJP menja stranu tereta dokazivanja, prebacujući ga sa strane koja podnosi žalbu na državni organ. To je zato što se na podnosiocima žalbe ne može staviti nesrazmeran teret dokazivanja, odnosno da se od njih ne može zahtevati da dostave dokaze koji im ne mogu biti dostupni.

Građanski postupak:

Zakon o zaštiti od diskriminacije propisuje da svako lice ili grupa lica koja tvrdi da je bila žrtva diskriminacije može podneti tužbu (član 13). Tužba mora biti podneta najkasnije **pet (5) godina od dana kada je diskriminisana/oštećena osoba saznala za povredu (član 14, stav 3)**. Tužbom se može tražiti, između ostalog, naknada materijalne i nematerijalne štete, zabrana diskriminatornih radnji, otklanjanje diskriminatornih radnji (član 16, stav 2). Treba napomenuti da čak i po Zakonu o zaštiti od diskriminacije, u građanskom postupku sa tužbom za diskriminaciju, **teret dokazivanja pada na tuženom** (član 20, stav 2).

¹⁰ Videti predmet ESLJP: *Timishev protiv Rusije*.

Postupak u sudskom upravnom sporu:

Lica koja tvrde da su diskriminisana ili su izložena riziku od diskriminacije mogu podneti tužbu za zaštitu od diskriminacije u upravnom sudskom sporu, zahtevajući: poništenje diskriminatornog upravnog akta; donošenje upravnog akta neophodnog za garantovanje jednakosti pred zakonom i zaštitu od diskriminacije; zabrana ili sprovođenje druge diskriminatorne upravne radnje; ukidanje diskriminatornog upravnog akta ili bilo koje druge radnje navedene u Zakonu o upravnim sporovima.

Krivični postupak:

Krivični zakon u članu 190 predviđa krivično delo „*Povreda ravnopravnog statusa građana i stanovnika Republike Kosovo*“ koje se sankcioniše novčanom kaznom ili zatvorom. U slučaju sumnje na izvršenje ovog krivičnog dela, postupak se može pokrenuti podnošenjem krivične prijave nadležnom tužilaštvu ili prijavljivanjem slučaja Kosovskoj policiji.

d. Postupci u instituciji Zaštitnika Građana

Institucija Zaštitnika Građana predstavlja ustavni mehanizam za zaštitu, nadzor i unapređenje osnovnih prava i sloboda fizičkih i pravnih lica od nezakonitih i nepravilnih radnji ili propusta javnih vlasti, institucija i drugih lica ili vlasti, koje vrše javna ovlašćenja u Republici Kosovo, i deluje kao nacionalni mehanizam za sprečavanje torture i drugih okrutnih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja. Takođe, Zaštitnik građana je mehanizam ravnopravnosti za promociju, praćenje i podršku jednakom tretmanu bez diskriminacije na osnovama zaštićenim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o zaštiti od diskriminacije.

Član 9. Zakona o zaštiti od diskriminacije daje Zaštitniku građana širok spektar ovlašćenja za zaštitu od diskriminacije, uključujući: primanje i istragu žalbi lica koja tvrde da su diskriminisana; posredovanje,

davanje mišljenja i preporuka o konkretnim slučajevima diskriminacije; pružanje pomoći žrtvama diskriminacije u sastavljanju žalbi protiv diskriminacije; pružanje potrebnih informacija licima koja su podnela žalbu zbog diskriminacije u vezi sa njihovim pravima; pojavljivanje u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) u sudskim postupcima koji se bave pitanjima jednakosti i zaštite od diskriminacije. Štaviše, prema članu 9. stav 2.4. Zakona o zaštiti od diskriminacije, ako tokom sprovođenja istrage u slučajevima žalbi na diskriminaciju, Zaštitnik građana primeti da postoje elementi krivičnog dela, obaveštava nadležni organ za pokretanje istrage, dok u slučajevima kada utvrdi da postoje elementi lakših povreda, obaveštava relevantne mehanizme koji su nadležni za prekršajni postupak.

Zaštitnik građana sprovodi nezavisne istrage o svakoj žalbi na diskriminaciju, daje preporuke i objavljuje konkretne izveštaje sa preporukama za nadležne institucije kako bi se sprečila ili eliminisala diskriminacija, a i kako bi se otklonile njene posledice.

Zaštitnik građana ima ovlašćenje da istraži ili postupi po bilo kojoj podnetoj žalbi ili da postupi po sopstvenoj inicijativi (po službenoj dužnosti) kada postoji razlog za sumnju da je došlo do diskriminacije u javnom sektoru.

U pogledu postupaka i pravnih lekova za zaštitu od diskriminacije, treba istaći da Zakon o zaštiti od diskriminacije proširuje svoju oblast delovanja na javni i privatni sektor (član 2). Shodno tome, ovaj Zakon stvara obaveze i prema pravnim i fizičkim licima u privatnoj sferi (radni odnosi, škola, naselje, porodica). U principu, svi gore pomenuti upravni i sudski postupci mogu se pokrenuti zbog kršenja Zakona o zaštiti od diskriminacije u privatnom sektoru, u zavisnosti od okolnosti slučaja (na primer, upravni postupci pred nadležnim inspektorima, sudski postupak, prekršajni postupak).

VI. „TEST DISKRIMINACIJE“ PREMA EVROPSKOM SUDU ZA LJUDSKA PRAVA

Kao što je gore objašnjeno, ne predstavlja svaka razlika u postupanju sa osobama u istim ili relativno sličnim okolnostima – ili neuspeh da se osobe u fundamentalno različitim situacijama tretiraju različito – zakonom zabranjenu diskriminaciju.

ESLJP je uspostavio praksu gde se utvrđivanje postojanja diskriminacije vrši primenom standardnog sudskog testa, koji je proistekao iz bogate prakse ovog suda. Ovaj test sadrži nekoliko suštinskih pitanja koja otkrivaju (ne)postojanje diskriminacije u konkretnom sudskom slučaju. Dakle, prema „Testu ESLJP“, da bi se utvrdilo postojanje diskriminacije, moraju biti ispunjena četiri kriterijuma: Prvi kriterijum – mora postojati razlika u postupanju; Drugi kriterijum – razlika u postupanju ne sme imati objektivno opravdanje ili obrazloženje. Drugi kriterijum se dalje raščlanjuje na treći kriterijum – razlika u postupanju ne sme imati legitiman cilj; i četvrti kriterijum – razlika u postupanju ne sme biti srazmerna.

Kriterijum 1 – Razlika u tretmanu

Da bi se utvrdilo da li je ovaj kriterijum ispunjen, ESLJP koristi sledeći test:

Da li je došlo do promene u tretmanu osoba u analognoj ili uporedivo sličnoj situaciji - ili do neuspeha da se drugačije tretiraju osobe u suštinski različitim situacijama?

Pretpostavka diskriminacije mora dokazati da je osoba: **a)** tretirana drugačije u poređenju sa drugim osobama koje se nalaze u analognoj ili uporedivo sličnoj situaciji kao ona/on, ili **b)** tretirana isto kao i osobe koje se nalaze u fundamentalno drugačijim situacijama.

Prema praksi ESLJP, „analogna ili uporedivo slična situacija“ ne znači da osobe ili grupe koje se porede moraju biti identične ili u potpuno istim okolnostima.

Predmeti iz ESLjP u vezi sa kriterijumom 1 :

- *Karson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* : penzioneri koji žive u Ujedinjenom Kraljevstvu ili zemljama sa kojima je Ujedinjeno Kraljevstvo imalo sporazum imali su pravo na povećanje penzije, dok bi penzioneri koji žive u drugim zemljama primali penziju koju su imali na dan odlaska iz Ujedinjenog Kraljevstva. ESLjP je utvrdio da situacija penzionera koji žive u Ujedinjenom Kraljevstvu i onih koji žive u drugim zemljama nije uporediva u pogledu indeksa nivoa penzija. ESLjP nije utvrdio povredu člana 14 (diskriminacija).
- *Varnas protiv Litvanije*: zatvorenicima koji su bili u pritvoru bile su zabranjene intimne posete od strane supružnika, dok su osuđenim zatvorenicima priznavana takva prava. ESLjP je utvrdio da je položaj pritvorenih lica u pritvoru u poređenju sa osuđenim zatvorenicima relativno sličan, kada je reč o (intimnim) posetama supružnika. ESLjP je utvrdio povredu člana 14 (diskriminacija).

Kriterijum 2 – Objektivno i razumno opravdanje, Kriterijum 3 – Legitimni cilj i Kriterijum 4 – Srazmernost

Razlika u tretmanu je diskriminatorna samo ako ne postoji objektivno i razumno opravdanje/obrazloženje, što znači:

- a. ako ne sledi zakonit cilj;
- b. ne postoji razumna ravnoteža proporcionalnosti između korišćenih sredstava/mera i cilja koji se želi postići.

Kriterijumi 2 i 3 su međusobno zavisni i određuju se povezivanjem delovanja nejednakog tretmana sa opravdanjem njegove svrhe.

Predmeti iz ESLjP u vezi sa kriterijumima 2 i 3:

Kao legitimne ciljeve, ESLjP je razmatrao, između ostalog:

- *Belgijski lingvistički slučaj*: Unifikacija državne jezičke

- politike i podsticanje integracija između različitih jezičkih grupa
- *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine*: Očuvanje mira nakon međuetničkog rata;
 - *Fabris protiv Francuske*: Pravna sigurnost postupka nasleđivanja;
 - *Mamatat i drugi protiv Grčke*: Održavanje ekonomske stabilnosti tokom perioda teške ekonomske i društvene krize;
 - *Khamtokhu dhe Aksenchik protiv Rusije*: Omogućavanje rehabilitacije maloletnih delinkvenata.

Kao legitimne ciljeve, ESLJP nije prihvatio, između ostalog:

- *Cusan dhe Fazzo protiv Italije*: Oslanjanje na tradicionalne prakse kako bi se opravdala praksa da novorođenče automatski uzima očevo prezime.
- *Unal Tekeli protiv Turske*: Očuvanje porodičnog jedinstva prisiljavanjem žene da uzme prezime svog muža prilikom venčanja;
- *Darby protiv Švedske*: Ograničavanje prava na zahtevanje smanjenja crkvenog poreza samo na one koji su registrovani kao stanovnici Švedske, ali ne i na druga lica sa prebivalištem u ovoj državi.

Kriterijum 4 se određuje pronalaženjem prave ravnoteže između javnog interesa i individualnih prava. U vezi sa ovim kriterijumom, ESLJP zahteva razuman odnos proporcionalnosti između preduzetih mera/radnji i cilja koji se želi postići.

Predmeti iz ESLJP u vezi sa kriterijumom 4:

- *D.H. i drugi protiv Češke Republike*: Romska deca su smeštana u škole za učenike sa „posebnim potrebama“. ESLJP je utvrdio da čak i ako je cilj očuvanja kvaliteta obrazovanja bio legitiman, mere su bile nesrazmerne – sistematsko smeštanje romske dece nije bilo zasnovano na individualnoj proceni i dovelo je do faktičke segregacije.
- *Belgijski lingvistički slučaj*: Država nije dozvoljavala

deci da pohađaju nastavu na francuskom jeziku koja je postojala na nekim određenim lokacijama (van njihovih prebivališta), primoravajući tako njihove roditelje da upisuju svoju decu u druge lokalne škole, protiv njihove želje. Belgijska vlada je opravdala jezičko zakonodavstvo kao neophodno za očuvanje nacionalnog jedinstva i promovisanje integracije različitih etničkih grupa. ESLjP je prihvatio da je zaštita regionalnih jezika i kultura, kao i ujedinjenje jezičkih politika, predstavljala legitiman cilj, ali je utvrdio da opšte ograničenje (bez ikakve fleksibilnosti) prevazilazi ono što je bilo neophodno ili srazmerno.

- *Markin protiv Rusije*: Muškarci u vojsci nisu mogli da traže roditeljsko odsustvo, dok su žene u vojsci uživale takvo pravo. ESLjP je utvrdio da automatsko isključenje muškaraca nije imalo činjeničnu osnovu za zaštitu „vojne spremnosti“ i nije bila neophodna i srazmerna mera za predmetni cilj.

VII. VODIČ ZA POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA DISKRIMINACIJE U AGENCIJI ZA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ

ABPP posluje u skladu sa svojim internim aktima kojima se definišu principi i opšta procedura za rešavanje slučajeva. Ovi akti regulišu korake koje službenici Agencije moraju da slede prilikom rešavanja slučajeva, kao što su podnošenje zahteva, uputstva o proceni kriterijuma za kvalifikaciju kao korisnika besplatne pravne pomoći, obrasci odluka itd. Ovaj Vodič nema za cilj da zameni bilo koji od postojećih akata, već da ih dopuni kada se radi o slučajevima diskriminacije.

Vodič u nastavku predstavlja neke konkretne praktične mere koje treba da preduzmu pružaoci besplatne pravne pomoći u okviru ABPP, prilikom rešavanja slučajeva diskriminacije.

a. Početne informacije koje treba prikupiti tokom intervjua

Pored opštih uputstava koji proizilaze iz drugih akata, tokom interv-

jua, službenici/pružaoci besplatne pravne pomoći moraju biti u stanju da identifikuju **osnovu, oblik, trajanje i posledice diskriminacije**. To su suštinski elementi koji takođe određuju dalju orijentaciju predmeta. Blagovremena identifikacija ovih elemenata olakšava zaštitu od diskriminacije podnosiocima žalbi koji traže zaštitu od ABPP.

Osim toga, u ovoj fazi, službenik/pružalac pravne pomoći ABPP treba da pita stranku koja se žali da li je pokrenut bilo kakav postupak, odnosno da li je preduzela neku radnju kako bi se zaštitila od diskriminacije ili zatražila naknadu štete.

Na osnovu informacija koje se primaju u ovoj fazi, službenik/pružalac pravne pomoći treba da proceni da li slučaj sadrži elemente nekog krivičnog dela, ili da li se zaštita može postići putem drugih procedura i koje mere ABPP može preduzeti. U slučajevima kada postoji sumnja o postojanju nekog krivičnog dela, službenik/pružalac pravne pomoći treba da obavesti stranku i uputi je da slučaj prijavi Kosovskoj policiji ili Tužilaštvu (uz krivičnu prijavu). U ozbiljnim slučajevima, službenik /pružalac pravne pomoći može predložiti da sama ABPP obavesti policiju ili tužilaštvo o slučaju. Kada ne postoji sumnja na krivično delo, službenik/pružalac pravne pomoći, nakon analize slučaja, mora utvrditi da li zaštita prava treba da se sprovede u građanskom ili upravnom postupku.

b.Upitnik i primena „testa diskriminacije“

Sledeći upitnik ima za cilj da olakša intervjuisanje osoba koje traže pravnu pomoć i da identifikuje kriterijume za diskriminaciju u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava. Pružaoci pravne pomoći ABPP mogu izmeniti ili koristiti neko drugo pitanje, ako smatraju da je to potrebno za utvrđivanje elemenata diskriminacije.

PITANJE 1: Razlika u tretmanu i osnova diskriminacije

Razlika u tretmanu

- a. *Da li mislite da ste bili tretirani drugačije od neke osobe koja je bila u sličnoj situaciji kao vi?*
 - i. *Ako jeste, možete li opisati drugačiji tretman koji ste dobili u odnosu na druge?*
- b. *Da li mislite da ste bili tretirani isto kao osobe koje su bile u potpuno drugačijoj situaciji od vas?*
 - i. *Ako je tako, možete li opisati te dve situacije?*

Svrha gore navedenih pitanja : Da se identifikuje različit tretman u analognim ili uporedno sličnim situacijama; ili isti tretman u suštinski različitim okolnostima.

Osnova diskriminacije

- c. *Na kojoj osnovi mislite da ste diskriminirani? Da li je navodni razlog diskriminacije povezan sa nekim od ovih osnova:*
 - i. *Pol*
 - ii. *Uzrast*
 - iii. *Etnička pripadnost*
 - iv. *Državljanstvo*
 - v. *Veroispovest*
 - vi. *Politička uverenja*
 - vii. *Seksualna orijentacija*
 - viii. *Invaliditet*
 - ix. *Društveni/ekonomski status*
 - x. *Drugo:* _____
- d. *Da li ste ranije dobili neki komentar u vezi sa ovim osnovama?*
- e. *Da li postoje druge osobe koje se osećaju diskriminirano iz istog razloga kao i vi?*
- f. *Da li ste ikada imali slična iskustva, bilo u istoj ustanovi ili negde drugde?*

Svrha gore navedenih pitanja : Utvrditi da li je drugačiji tretman izvršen na nekoj zaštićenoj osnovi.

PITANJE 2: Objektivno i razumno opravdanje

- g. *Da li ste dobili bilo kakvo obrazloženje za postupak za koji tvrdite da ste diskriminirani?*
- h. *Da li znate svrhu akcije?*
- i. *Da li postoje prakse u kojima su korišćene manje restriktivne mere za slične slučajeve/situacije?*

Svrha gore postavljenih pitanja: Utvrditi da li postoji objektivno i razumno opravdanje za preduzimanje diskriminatornih radnji.

PITANJE 3: Proporcionalnost

- j. *Koja šteta vam je naneta diskriminatorskim postupcima?*
 - i. *Gubitak prava*
 - ii. *Materijalna šteta*
 - iii. *Emocionalna patnja (nematerijalna šteta)*
 - iv. *Ostalo: _____*
- k. *Da li smatrate da se naneta šteta može popraviti?*
- l. *Da li ste se osećali uvređeno ili posramljeno?*
- m. *Da li ste ikada podneli žalbu u vezi sa ovim slučajem ili na drugi način izrazili svoju zabrinutost?*

Svrha gore navedenih pitanja : Utvrditi da li su preduzete mere bile srazmerne svojoj svrsi.

c. Prikupljanje dokaza i utvrđivanje činjenica

Da bi se obezbedila osnovanost tužbe, službenik/pružalac pravne pomoći mora u svakom trenutku identifikovati i sačuvati dokaze koji mogu potkrepiti navode o diskriminaciji. Ovi dokazi mogu biti: izjave svedoka, odluke subjekta za koji se tvrdi da je izvršio diskriminatornu radnju, pisma ili drugi dokumenti (zvanični ili drugi), dokumenti koji potvrđuju socijalni status, etničku ili versku pripadnost (ako je relevantno), dokazi u vezi sa uporednim slučajevima, emailovi, audio, video, fotografije, poruke, lekarska uverenja itd.

U slučajevima kada je potrebno svedočenje svedoka, službenik/pružalac pravne pomoći ABPP treba da prikupi potrebne informacije o tome ko su ti svedoci i njihove potrebne podatke. Ove informacije su neophodne sudovima kada pozivaju ove svedoke u eventualnim postupcima.

Veštačenje koje dokazuje posledice diskriminacije mora biti naloženo od strane suda. Međutim, dužnost je stranke da ima sve potrebne dokaze u trenutku podnošenja predloga za veštačenje.

d. Greške koje treba izbegavati

- Kvalifikacija jednog slučaja kao diskriminacije ne može se izvršiti isključivo na osnovu tvrdnji strane koja se žali. Kvalifikacija slučaja se vrši na osnovu činjenica, a ne tvrdnji stranaka. Stoga je izjava podnosioca žalbe neophodna za utvrđivanje činjenica, a ne za određivanje po kom pravu se slučaj pokreće (u pravnom smislu).
- Podnosioci žalbe mogu tvrditi da je povređeno neko drugo pravo, a da uopšte ne pominju diskriminaciju. Međutim, činjenice slučaja mogu pokrenuti pitanje diskriminacije.
- Žalba može da obuhvati nekoliko prava, pored diskriminacije, jer činjenice slučaja mogu sadržati nekoliko oblika diskriminacije. Ako podnosilac žalbe ne predstavi dokaze i činjenice koje *prima facie* argumentuju postojanje jednog od mogućih oblika diskriminacije ili bilo kojeg drugog prava koje se pokreće u vezi sa tvrdnjom o diskriminaciji, to ne bi trebalo automatski da dovede do zaključka da nema diskriminacije.
- Rešavanje žalbi na diskriminaciju ne treba da se vrši samo iz jedne perspektive. Strane mogu biti upućene i podržane u praćenju nekoliko procedura uporedo, sve dok su one pravno dozvoljene. Na primer, isti/a podnosilac/teljka žalbe može biti upućen/a da podnese žalbu Zaštitniku građana, ali i da pokrene upravni ili sudski postupak za zaštitu od diskriminacije.

- Koncept diskriminacije je dinamičan, kao i sudska praksa u tom pogledu. Stoga, nedostatak kontinuiranog stručnog usavršavanja pružalaca besplatne pravne pomoći i osoblja ABPP može smanjiti kvalitet pomoći koja se pruža u cilju zaštite od diskriminacije. Ovo čini neophodnim kontinuiranu obuku osoblja ABPP i svih pružalaca besplatne pravne pomoći – posebno u pogledu razvoja sudske prakse (sa naglaskom na ESLJP i Ustavni sud), za jednakost pred zakonom i zaštitu od diskriminacije.

e. Registracija slučaja

Zbog specifičnosti slučajeva diskriminacije, isti moraju biti lako dostupni službenicima ABPP i drugim zainteresovanim licima, u skladu sa važećim zakonskim propisima. U tom smislu, preporučuje se da ABPP registruje slučajeve u posebnom sistemu koji bi omogućio lakšu identifikaciju toka postupaka za specifične slučajeve. Štaviše, preporučuje se da za registraciju slučajeva i održavanje odgovarajućeg sistema (baze podataka) bude određen službenik/ca iz ABPP, čija bi odgovornost bila održavanje sistema.

Alternativno, u slučaju da nije moguće kreirati odvojen sistem, preporučuje se da se u trenutnom sistemu koji koristi ABPP omogući označavanje slučajeva diskriminacije. Ovo bi omogućilo službenicima lakši pristup ovim slučajevima i efikasnije upravljanje postupcima u vezi sa slučajevima diskriminacije.

f. Pristup ranjivim grupama

Osobe koje pripadaju društveno ugroženim grupama izložene su najvećem riziku od diskriminacije. Ovde spadaju osobe sa invaliditetom, deca, žene iz ruralnih područja, manjinske zajednice (posebno iz romske, aškalijске i egipatske zajednice), LGBTIQ+ osobe, izbeglice i tražioci azila, žrtve trgovine ljudima ili prostitucije, ili druge društveno ranjivije kategorije.

U praksi, ove kategorije osoba podležu specifičnim oblicima diskriminacije, kao što su posredna diskriminacija, diskriminacija po asocija-

ciji, ili diskriminacija na osnovu percepcije.

Pristup koji ABPP treba da sledi prema ranjivim grupama trebalo bi da bude sveobuhvatniji, pokazujući osetljivost i obzir prema njihovom specifičnom položaju. Ovo uključuje preduzimanje radnji koje olakšavaju ovim kategorijama pristup besplatnoj pravnoj pomoći; kontinuiranu saradnju sa organizacijama koje predstavljaju ove osobe; smanjenje praga za prihvatanje njihovih žalbi; kampanje podizanja svesti koje imaju za cilj povećanje svesti ovih osoba o besplatnoj pravnoj pomoći.

g. Parametri tokom obrade slučajeva

- 1) **Zakornitost** – Službeno lice obavlja svoju funkciju u skladu sa zakonom;
- 2) **Transparentnost** – Službenik, dok obavlja svoju funkciju, mora postupati transparentno, poštujući pravo predstavnčkih tela i pravo građana da budu obavesteni o postupcima službenika kao javne ličnosti;
- 3) **Javnost** – Svako lice ima pravo da zna razlogem koji su doveli do određene odluke ili postupka administracije, ako su mu oni naneli štetu;
- 4) **Odgovornost** – Službenik je lično odgovoran za svoje postupke dok obavlja funkciju na koju je imenovan ili izabran od strane institucije ili građana;
- 5) **Efikasnost** – Službenici moraju osigurati da njihov rad bude uspešan u postizanju ciljeva i rešavanju problema;
- 6) **Štednja** – Službenik ne sme da koristi ili dozvoli korišćenje službene imovine institucije poslodavca, uključujući službena dokumenta, u bilo koju drugu svrhu osim one koja je nespojiva sa vršenjem javne funkcije;
- 7) **Profesionalna nepristrasnost** – Službenici ne smeju uticati na odluku bilo kog službenika ili tela radi sticanja nepravedne koristi za

sebe ili za bilo koje drugo fizičko ili pravno lice;

8) **Nediskriminacija** – Službenik, prilikom obavljanja svojih dužnosti, ne sme praviti razlike na osnovu političke, stranačke ili bilo kojim drugim oblicima diskriminacije;

9) **Poverljivost/Privatnost** – Svaki službenik je dužan da čuva poverljivost informacija i podataka svoje stranke, koje sazna tokom pružanja pravne pomoći;

10) **Dokazivanje pravne i opšte kulture** – Službenik mora obavljati svoj posao pošteno, savesno, nepristrasno; održavati autoritet službenika i institucije i svojim radom jačati poverenje građana u institucije;

11) **Sprečavanje sukoba interesa** – Službenik mora izbegavati sukob interesa bez obzira na to da li je stvaran, moguć ili očigledan;

12) **Zaštita javnog interesa** – Službenik, dok vrši svoju javnu funkciju, mora delovati u zaštiti javnog interesa i nema pravo da svoj privatni interes stavlja ispred javnog interesa.

13) **Izbegavanje stvarnog, mogućeg ili prividnog sukoba interesa između stranaka** – U slučaju da obe suprotstavljene strane u istom slučaju podnesu zahtev za besplatnu pravnu pomoć, dva različita službenika procenjuju kriterijume i pružaju besplatnu pravnu pomoć.

14) Za pitanja i situacije koje mogu nastati tokom rada službenika ABPP, a koje nisu regulisane ovim Vodičem, službenik mora konsultovati Kodeks ponašanja državnih službenika.

VIII. PRILOZI

a. Međunarodni instrumenti za ljudska prava koji se direktno primenjuju u Republici Kosovo

- 1) Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima;
- 2) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli;
- 3) Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima i njegovi protokoli;
- 4) Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina;
- 5) Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije;
- 6) Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena;
- 7) Konvencija o pravima deteta;
- 8) Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja.
- 9) Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

b. Spisak institucija sa ključnom ulogom u zaštiti od diskriminacije

1. Zaštitnik građana;
2. Kancelarija za dobro upravljanje u okviru Kancelarije premijera;
3. Agencija za rodnu ravnopravnost pri Kancelariji premijera;
4. Jedinice/slужbenici za zaštitu od diskriminacije i rodnu ravnopravnost u ministarstvima i opštinama;
5. Kancelarija poverenika za jezike u Kancelariji premijera;
6. Sudski savet Kosova;
7. Tužilački savet Kosova;
8. Inspektorat rada;
9. Kosovska policija.

